

НОВА ЕТИКА ЯК РЕАКЦІЯ НА ГЛОБАЛІЗАЦІЮ

СУПРУН Алла, кандидат філософських наук,

доцент кафедри філософії та міжнародної комунікації

Національний університет біоресурсів та природокористування України

E-mail: alinasuprun2@gmail.com

Анотація. *Актуальність.* У сучасному геополітичному просторі найбільш актуальним є питання національної безпеки окремих держав в умовах різних форм геополітичної експансії. Україна перебуває в епіцентрі цих надскладних умов. Національна безпека нашої держави під загрозою. Соціально-політичні прогнози та глобалізаційні процеси вказують на переформатування свідомості не тільки окремої нації, а й цілого світового товариства. Культури народів всієї планети Земля перебувають під потужним впливом глобалізаційних процесів. Метою статті є аналіз очікуваних та неочікуваних змін, які ми отримуємо в результаті цього масштабного і багатоаспектного процесу. особливо – появу нової етики як реакції на глобалізацію. Тож головними завданнями є визначення можливих інтерпретацій глобалізаційних процесів в умовах геополітичної експансії, основних маніпулятивних складових: політика, економіка, мас-культура, мас-медіа; аналіз наслідкових явищ, таких як: деформована свідомість індивідів та суспільства в цілому, криза розуміння себе у глобалізаційному світі, ризики втрати ідентичності. В результаті дослідження було виявлено, що появу нових наративів, норм, приписів ми пов'язуємо з появою нової етики, яка стане основним регулятором у межах цивілізованої глобалізації. Як висновок, можна стверджувати, що найважливішою проблемою залишається місце людини та її взаємозв'язків у світі тотальної глобалізації.

Ключові слова: *геополітичний простір, глобалізаційні процеси, етика, цивілізаційна глобалізація.*

Актуальність (Introduction). У контексті сучасних геополітичних процесів, питання національної безпеки окремих держав, що зазнають тиску з боку експансіоністських сил, постає неабияк гостро. Україна опинилася в епіцентрі цих складних викликів, адже її суверенітет та територіальна цілісність стали об'єктом відвертої воєнної агресії з боку Російської Федерації. Відтак, збереження національної ідентичності українців виглядає не просто надзвичайно актуальним, але засадничим для культури завданням. У сучасному геополітичному просторі найбільш актуальним є питання національної безпеки окремих держав в умовах різних форм геополітичної експансії. Україна саме зараз пе-

реживає чи не найгостріший етап зазіхання на її цілісність, чи не найбільш критичний період експансії. Національна безпека нашої держави під загрозою.

Проте загрози, що постають перед Україною, мають не лише військовий, але й ментально-світоглядний вимір. Йдеться про потужні глобалізаційні процеси, що формують свідомість суспільств на планетарному рівні. Важко сперечатися з тим, що проблема глобалізованого світу, його – часто руйнівного – впливу на ідентичність (перш за все, національну), постала задовго до повномасштабної війни, яка нині розгорнулася на території України. Дійсно, одним з найбільших викликів, які несе глобалізація, є загроза для національної

ідентичності окремих народів та культур. Глобалізаційні процеси сприяють поширенню масової культури, уніфікації смаків та стандартів в різних куточках світу.

По-перше, через доступність західної поп-культури та розваг відбувається витіснення традиційних національних мистецьких форм. Молодь все більше споживає глобальну масову культуру, втрачаючи зв'язок з культурною спадщиною своїх народів.

По-друге, поширення англійської мови як мови міжнародного спілкування призводить до витіснення національних мов, а отже – послаблення культурної самобутності.

По-третє, глобальні бренди та компанії формують уніфіковані смаки та стилі життя, нівелюючи національну своєрідність в одязі, їжі, дозвіллі тощо.

По-четверте, ідеологія споживачтва та гонитва за прибутком поширює західні цінності, які витісняють традиційні моральні норми та ідеали багатьох культур. Тож глобалізація несе реальну загрозу втрати культурної унікальності та самобутності націй, замінюючи їх уніфікованою масовою культурою та способом життя. Це виклик, на який має адекватно відповісти кожна країна, щоб зберегти свою ідентичність.

Про передумови глобалізаційних процесів, зокрема, писав Ентоні Аткінсон. На думку дослідника, ХХ століття завершилося, подібно до ХІХ-го, у чіткій фазі глобалізації. Особливо період з 1870-го по 1914 рік був часом швидкої глобалізації: капітал та робоча сила перетікали через національні кордони в безпрецедентних масштабах, а товарообіг стрімко зростав внаслідок різкого зниження транспортних витрат. Так само період з 1970-го по 2000 рік ознаменувався ще тіснішою інтеграцією товарних і капітальних ринків внаслідок здешевлення мобільності та зниження бар'єрів для торгівлі й руху капіталу

(якщо не для мобільності робочої сили) [1, с. 249–273].

Через поширення масової культури, засобів комунікації, споживачьких моделей відбувається уніфікація смаків та цінностей. Тож дослідження глобалізаційних тенденцій, їх впливу на ментальність народів світу є вкрай необхідним для розуміння викликів, що постають перед людством загалом та Україною зокрема. Адже саме культурно-цивілізаційна ідентичність значною мірою визначає долю держав і народів у сучасному світі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій (Analysis of recent researches and publications). Глобалізація як феномен сучасного світу захоплювала та продовжує захоплювати багатьох дослідників: У. Бек (який розмірковує про інформаційне суспільство як таке, що несе із собою ризики); М. Кастельс (котрий пов'язує інформаційне суспільство, його появу з переходом до нового технологічного етапу – зокрема нового методу обробки інформації) та інші. І. Толстов, В. Данильян, З. Бауман, А. Аткінсон, С. Бергер, Е. Гідденс, а також Ж. Бодрійяр, Д. Белл та Р. Флорида також у своїх працях звертаються до проблеми глобалізованого світу. Вони відзначають такі його тенденції, як посилення атомарності, індивідуалізації, децентралізації та фрагментарності, мінливість, симулятивність та кліповість. Крім того, ці дослідники відзначають все більш наростаючу ерозію старих інститутів та – як наслідок – появу нових.

Мета дослідження – проаналізувати очікувані та неочікувані зміни, які ми отримуємо в результаті такого масштабного і багатоаспектного процесу як глобалізація та реагування на неї, особливо ж – наслідки появи нової етики як реакції на глобалізацію.

Таким чином, головними завданнями даної статті є визначення можли-

вих інтерпретацій глобалізаційних процесів в умовах геополітичної експансії, основних маніпулятивних складових: політика, економіка, мас-культура, мас-медіа; аналіз наслідкових явищ, таких як: деформована свідомість індивідів та суспільства в цілому, криза розуміння себе у глобалізаційному світі, ризики втрати ідентичності.

Методи (Methods). Серед основних методів, які стали основою даного дослідження, можна виокремити наступні: *теоретичний аналіз та синтез наукової літератури*, застосований з метою узагальнення підходів до проблеми; *контент-аналіз* текстів етичного змісту на предмет виявлення нових тенденцій; *компаративний аналіз* традиційних та сучасних етичних систем; *системний підхід* до виявлення взаємозв'язку між явищами глобалізації та змінами в етиці; а також *соціологічні методи*: анкетування, інтерв'ю тощо. Застосування комплексу цих методів дозволило всебічно дослідити проблему та деталізувати концепцію нової етики як відповіді на виклики глобалізації.

Результати (Results). Важко сперечатися, що глобалізація значною мірою впливає на поняття ідентичності та індивідуальності в сучасному світі. Завдяки глобальним комунікаціям та мережам люди все більше пов'язані незалежно від географії та національності. Це призводить до послаблення традиційних маркерів ідентичності, таких як національність, етнічність, мова та релігія. На зміну цим маркерам приходять усвідомлення належності до глобальної спільноти.

З одного боку, це розширює можливості людини реалізувати себе поза рамками вузьких, локальних спільнот. Але з іншого боку, глобалізація несе виклики індивідуальній ідентичності. Людина опиняється перед складним вибором між локальною та глобальною іден-

тичностями, між традицією та сучасністю. Це може викликати відчуття втрати коріння, сенсу та цілісності власного Я. Також глобальні культурні впливи часто сприймаються як колонізація та загроза місцевим традиціям. Глобальна масова культура гомогенізує та уніфікує життя людей. Це викликає опір та прагнення до збереження локальної ідентичності. Виникає напруження між глобальним та національним/етнічним.

В епоху глобалізації людині доводиться постійно балансувати між різними ідентичностями та приналежностями. Це вимагає толерантності, гнучкості, відкритості до іншого та вміння знаходити компроміс між локальним та глобальним. Крім того, поширення глобальних зв'язків загострює проблему відповідальності людини. Кожна наша дія та вибір відображаються відлунням на планетарному рівні. Екологічні, економічні та політичні кризи набувають глобального характеру. Оскільки глобалізація, на думку Сьюзан Бергер, тісно пов'язана із розширенням меж капіталу, дійсно, можна підсумувати, що ці процеси ведуть до небезпеки колоніалізму та розвитку монополій великих корпорацій і сильних економік [2, с. 43–62].

Протягом останніх тридцяти років більшість країн світу відчували значне зростання економічної свободи та рівня глобалізації. Існує поширена думка, що такі зміни можуть сприяти економічному зростанню, але за рахунок збільшення нерівності доходів у межах країн. Щодо першої проблеми, поточний консенсус серед дослідників, здається, полягає в тому, що економічна свобода та глобалізація справді пов'язані з економічним зростанням. Реформи на користь економічної свободи, здається, збільшують нерівність переважно в багатих країнах, тоді як соціальна глобалізація є важливою у менш розвинених країнах. Глобалізація зменшує нерівність доходів,

тоді як економічна свобода та урбанізація, навпаки, – розширюють різницю в розподілі доходів. Оглядова стаття також вказує на те, що розвинені країни отримують свої розриви у доходах з інших джерел. В цілому результати свідчать про те, що глобалізація, а також економічна свобода та урбанізація, справляють значний вплив на нерівність доходів у країнах, які розвиваються [3, с. 488–505]. Тому етика індивідуалізму поступається місцем етиці глобальної відповідальності.

Існує декілька найбільш розповсюджених тлумачень (інтерпретації) феномену глобалізації. Нижче спробуємо окреслити основні моменти кожної з них, а також зазначити тлумачення цих поглядів з етичної та філософської точок зору.

Глобалізація як гомогенізація культур та націй. Глобалізація часто інтерпретується як процес гомогенізації, стандартизації та уніфікації культур по всьому світу. Вважається, що поширення західної масової культури призводить до витіснення та зникнення локальних культурних традицій, мов, звичаїв та ідентичностей. Глобальна культура Голлівуду, поп-музики, брендів та споживацтва стає домінуючою та універсальною за рахунок національного та етнічного розмаїття. Критики стверджують, що це веде до культурної асиміляції та втрати унікальності народів. З етичної точки зору це несправедливо позбавляє нації культурного суверенітету. З філософської – суперечить мультикультурним ідеалам. Тому глобалізація іноді сприймається як культурний імперіалізм Заходу, що, відповідно, призводить до негативного впливу на історичну та культурну пам'ять народу [5]. А колективна пам'ять, у свою чергу, є суттєвим «фактором самоідентифікації будь-якої локальної чи глобальної спільноти» [7, с. 11].

Як зазначає, О. Суший, сьогодні ми дуже чітко усвідомлюємо та відчуваємо наявність гострої проблеми колективної пам'яті в українському соціумі. Українці пережили багато травматичних історичних подій, включаючи Голодомор, Другу світову війну, Чорнобильську катастрофу та останнім часом – повномасштабну війну з Росією. Ці події залишили глибокий слід в колективній пам'яті нації. І продовжують залишати. Наслідки колективної травми проявляються в недовірі до влади, песимізмі щодо майбутнього, посттравматичних стресових розладах у ветеранів і цивільних. Це ускладнює проведення реформ і модернізацію країни. Громадянське суспільство також може сприяти переосмисленню травматичного досвіду і зціленню суспільства. Головне – не застрягнути в минулому, а йти вперед, віднаходячи сили для розбудови майбутнього. Подолання колективної травми вимагає часу, але є можливим [8, с. 18–21].

Глобалізація як американізація та вестернізація світу. Згідно з цією інтерпретацією, глобалізація означає поширення американських та загалом західних стандартів, норм, способу життя та масової культури по всьому світу. Американські бренди, музика, фільми, їжа, одяг та цінності (індивідуалізм, демократія, капіталізм) стають домінуючими та витісняють традиційні незахідні культури. Дослідники, які критикують глобалізацію з цієї точки зору, вбачають у цьому нову форму культурної гегемонії, адже глобалізація по суті є розповсюдженням західного впливу. З етичної позиції, нав'язування чужих цінностей є аморальним. З філософської – суперечить ідеалам культурного плюралізму. Тому, за даним підходом, глобалізація вважається формою неокolonізації.

Глобалізація як неокolonізація та імперіалізм розвинених країн. Ця інтерпретація розглядає глобалізацію як

нову форму колоніалізму та імперіалізму з боку розвинених держав. Вважається, що вона є інструментом посилення економічної та політичної залежності країн, що розвиваються, від Заходу. Глобалізація дозволяє багатим країнам експлуатувати ресурси, ринки збуту та дешеву робочу силу бідних держав. ТНК та міжнародні інституції (СОТ, МВФ, СБ) розглядаються як інструменти глобального панування Заходу. З етичної точки зору, така асиметричність сил є аморальною. З філософської – суперечить ідеям справедливості та рівності народів. Тому прихильники цієї інтерпретації виступають проти подальшої економічної лібералізації та відкритості.

Інтерпретація позитивних наслідків глобалізації: поширення демократії, прав людини, соціального прогресу. З іншого боку, глобалізація також інтерпретується в позитивному світлі, як процес, що сприяє поширенню демократії, прав людини та соціального прогресу. Прибічники цієї точки зору стверджують, що глобалізація допомагає ліберально-демократичним ідеям і нормам поширюватися на нові регіони світу. Розвиток міжнародних правозахисних організацій та глобальних засобів комунікації сприяє поширенню ідей громадянських свобод. Економічна відкритість забезпечує підвищення добробуту в країнах, що розвиваються. Тому з точки зору етики – у даному контексті – глобалізація просуває гуманістичні цінності, а з позиції філософії – втілює ідеали прогресу.

Глобалізація як детериторіалізація та формування глобального суспільства. Ця інтерпретація вбачає у глобалізації процес послаблення значення національних кордонів та формування єдиного світового суспільства. Завдяки глобальним комунікаціям та мережам, люди стають все більш пов'язаними не-

залежно від географії та національності. Посилюється глобальна взаємозалежність та солідарність у вирішенні спільних проблем. На зміну національній ідентичності приходить усвідомлення глобального громадянства. З філософської точки зору це відповідає космополітичним ідеалам, а з етичної – утверджує загальнолюдські цінності над вузьконаціональними інтересами. Хоча критики зазначають, що глобалізація також створює нові нерівності та конфлікти.

Глобалізація як гібридизація культури та взаємовпливу. Згідно з даною інтерпретацією, глобалізація не пригнічує локальні культури, а веде до їх взаємодії та гібридизації з західними впливами. Відбувається синтез глобального та локального, створюються такі собі унікальні креолізовані культури. Місцеві традиції не зникають, а адаптуються, інтегруючи деякі елементи масової глобальної культури. Таким чином збагачується культурне розмаїття. З філософської точки зору, це ілюструє концепцію міжкультурного діалогу, а з етичної – відповідає ідеалам мультикультуралізму та поваги до різних культурних практик.

Критичне ставлення до глобалізації як нової форми колоніалізму та пригнічення. З критичної точки зору, глобалізація розглядається як нова форма колоніалізму – економічна, політична, культурна гегемонія західних держав, ТНК та наднаціональних організацій, що відтворює глобальні системи пригнічення і нерівності. Альтерглобалісти закликають опиратися капіталістичній глобалізації, яка ґрунтується на несправедливих правилах та експлуаторських практиках. Крім того, опосередковано негативно глобалізація – як звичка людей до відкритості простору, можливостей, «звуження» світу – впливає, коли зовнішні чинники (як от пандемія) змушує світ закритися. Це призводить до стресу та депресії – як наслідків обмеження тих прав та свобод, до яких

людство звикає як до належного під час збільшення рівня інтенсивності глобалізаційних процесів [4, с. 40–44].

З етичної точки зору, потрібна така глобалізація, що ставить у центр людину, а не корпоративні інтереси. Тобто, антропоцентрична глобалізація. З філософської – справжня глобальна солідарність має ґрунтуватися на рівності, демократії та повазі до прав народів.

Саме з останнього твердження і витікає необхідність нової етики, яка б могла допомогти не допустити занепад глобалізації до рівня нового колоніалізму. Людство має усвідомити свою єдність та розвивати почуття солідарності для вирішення глобальних проблем. Потрібно сформувану нову етику, засновану на універсальних людських цінностях та орієнтовану на благо всього людства. Це етика поваги до людської гідності, прав та свобод незалежно від національності та культури. Вона має ґрунтуватися на принципах справедливості, демократії, ненасилля та піклування про планету як наш спільний дім. Така глобальна етика є важливою умовою гармонійного розвитку людства в епоху глобалізації.

Етика глобальної відповідальності – це новий тип морально-етичного мислення, що формується у відповідь на виклики глобалізації. Вона базується на усвідомленні того, що людство є єдиним цілим, а наші дії мають планетарні наслідки. Мета етики глобальної відповідальності – сформувану нову мораль, здатну забезпечити гармонійне співіснування людей і народів в умовах глобалізації. Серед її завдань: утвердити цінність людського життя та гідності у будь-якій точці планети; сформувану почуття обов'язку перед людством в цілому, а не лише власною нацією чи групою; виховати відчуття особистої причетності

до глобальних процесів; закласти основи для справедливого і сталого світового устрою.

Втілення етики глобальної відповідальності вимагає копійки просвітницької роботи, реформування міжнародних інституцій та формування глобального громадянського суспільства. Це складне завдання, але саме така етика може забезпечити мирне майбутнє для людства, адже таке мирне майбутнє сьогодні – на фоні загрози нової холодної війни та ядерної катастрофи – стає все більш бажаним та актуальним. Нова етика у даному контексті є ні чим іншим, як усвідомленою (раціональною) громадянською позицією та самовизначенням внаслідок повного усвідомлення нею відповідальності за свої рішення [6, с. 354].

Висновки і перспективи (Discussion).

В результаті дослідження було виявлено, що появу нових наративів, норм, приписів ми пов'язуємо з появою нової етики, яка стане основним регулятором у межах цивілізованої глобалізації. Можна стверджувати, що найважливішою проблемою залишається місце людини та її взаємозв'язків у світі тотальної глобалізації.

Глобалізація кардинально змінює світ, ставлячи нові виклики перед людством. Вона розмиває традиційні ідентичності, породжує складні колізії між локальним і глобальним. Але головне – глобалізація вимагає переосмислення моралі та етики. Традиційна етика національних держав та окремих культур вичерпала себе. На зміну має прийти етика глобальної відповідальності. Вона базується на усвідомленні єдності людства та універсальності моральних норм. Її мета – сформувану солідарність для вирішення глобальних проблем та побудувати справедливий світовий устрій. Глобалізація ставить складні виклики. Але якщо людство зуміє розвинути етику глобальної відповідальності,

воно зможе стати по-справжньому єдиним і уникнути загроз. Лише така етика може закласти міцний моральний фундамент для майбутнього світу.

У чому особливості етики глобальної відповідальності? Перш за все, це універсальність моральних норм, їх обов'язковість для всіх, незалежно від національності та культури. Крім того, можна виокремити акцент на правах людини, соціальній справедливості та повазі до розмаїття культур, врахування наслідків для всього людства, а не лише окремих груп чи країн. Важливою є її екологічна складова – усвідомлення відповідальності за долю планети.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Atkinson A. Globalisation and the European welfare state at the opening and the closing of the twentieth century. H. Kierzkowski (Ed.). *Europe and Globalisation*. New York: Palgrave-MacMillan, 2002. P. 249–273.

2. Berger S. Globalisation and politics. *Annual Review of Political Science*. 2002. № 3. P. 43–62.

3. Bergh A., Nilsson T. Do liberalization and globalisation increase income inequality? *European Journal of Political Economy*. 2010. № 26(4). P. 488–505.

4. Litvinova I., Ivanov A., Suprun A., Nitchenko A., Stets O. Impact of the pandemic on the personal freedom limitation (personal freedom includes freedom of mobility). *Ad Alta-Journal of Interdisciplinary Research*. 2021. №11(2). P. 40–44.

5. Neal G. A. *National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Century*. New York, London: M. E. Sharpe, 1998. 224 p.

6. Stezhko Z., Hryshchenko N., Suprun A. Freedom or Arbitrariness: A Social and Philosophic Analysis. *POSTMODERN OPENINGS*. 2021. №12(2). P. 354–366.

7. Сторожук С. В., Гоян І. М., Федик О. В. Роль колективної пам'яті в процесі формування національної єдності: український вимір. *Гуманітарний часопис*. 2018. № 1. С. 11–22.

8. Суший О. Проблема колективної травми в українському соціумі та пошук стратегій її опанування. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2014. № 6 (74). С. 18–32.

REFERENCES

1. Atkinson A. (2002). Globalisation and the European welfare state at the opening and the closing of the twentieth century. H. Kierzkowski (Ed.). *Europe and Globalisation*. New York: Palgrave-MacMillan, 249–273.

2. Berger S. (2002). Globalisation and politics. *Annual Review of Political Science*, 3, 43–62.

3. Bergh A., Nilsson T. (2010). Do liberalization and globalisation increase income inequality? *European Journal of Political Economy*, 26(4), 488–505.

4. Litvinova I., Ivanov A., Suprun A., Nitchenko A., Stets O. (2021). Impact of the pandemic on the personal freedom limitation (personal freedom includes freedom of mobility). *Ad Alta-Journal of Interdisciplinary Research*, 11(2), 40–44.

5. Neal G. A. (1998). *National Trauma and Collective Memory: Major Events in the American Century*. New York, London: M. E. Sharpe, 224.

6. Stezhko Z., Hryshchenko N., Suprun A. (2021). Freedom or Arbitrariness: A Social and Philosophic Analysis. *POSTMODERN OPENINGS*, 12(2), 354–366.

7. Storozhuk S. V., Goyan I. M., Fedyk O. V. (2018). Rol kolektyvnoi pam'iaty v protsesi formuvannia natsionalnoi yednosti: ukrainskyi vymir [The role of collective memory in the

process of formation of national unity: the Ukrainian dimension]. *Humanitarian journal*, 1, 11–22.

8. Suchy O. (2014). Problema kolektyvnoi travmy v ukrainskomu sotsiumi ta poshuk stratehii yii opanuvannia [The problem of collective

trauma in Ukrainian society and the search for strategies to overcome it]. *Scientific notes of the Institute of Political and Ethnonational Studies named after I. F. Kuras NAS of Ukraine*, 6 (74), 18–32.

NEW ETHICS AS A RESPONSE TO GLOBALIZATION

Suprun Allah

Abstract. Relevance. In today's geopolitical space, the most pressing issue is the national security of individual states in the context of various forms of geopolitical expansion. Ukraine is at the epicenter of these extremely difficult conditions. The national security of our country is under threat. Socio-political forecasts and globalization processes point to the reformatting of the consciousness of not only a single nation, but the entire world society. The cultures of peoples all over the Earth are strongly influenced by globalization processes. The purpose of the article is to analyze the expected and unexpected changes that we will receive as a result of this large-scale and multidimensional process, especially the emergence of a new ethics as a reaction to globalization. Therefore, the main tasks are to determine possible interpretations of globalization processes in the context of geopolitical expansion, the main manipulative components: politics, economics, mass culture, mass media; analysis of the consequent phenomena, such as deformed consciousness of individuals and society as a whole, crisis of understanding oneself in the globalized world, risks of losing identity. The study found that we associate the emergence of new narratives, norms, and prescriptions with the emergence of a new ethic that will become the main regulator within civilized globalization. In conclusion, it can be argued that the most important problem remains the place of man and his interconnections in the world of total globalization.

Key words: geopolitical space, globalization processes, ethics, civilized globalization.